

Over strandingen van de Griijze dolfijn, *Grampus griseus* (G. Cuvier, 1812), op de Nederlandse kust

P. J. H. VAN BREE

In 1970 spoelde er op Schiermonnikoog een ongeveer drie meter lange tandwalvis aan. De precieze datum en de exacte plaats zijn nog niet bekend omdat de vinder van het dier buitenslands vertoeft. Na enig omzwerfen belandde de bovenschedel van het dier in de collectie van het Natuurhistorisch Museum op het eiland. De soortbepaling van het exemplaar leverde wat moeilijkheden op daar alleen de bovenschedel ter beschikking stond. Allereerst werd gedacht dat het een Griend, *Globicephala melaena*, betrof maar men was niet zeker van de determinatie. Gewaarschuwd door en op verzoek van de heren E. A. ter Laak, Th. W. de Boer en H. Koning is schrijver dezes afgelopen winter naar het museum op Schiermonnikoog gegaan om de bovenschedel te bekijken. Het bleek de bovenschedel te zijn van een Griijze dolfijn, *Grampus griseus*.

Het dier van Schiermonnikoog is het vijfde exemplaar van deze soort dat wij kennen van onze kusten. Het eerste exemplaar spoelde op 3 oktober 1895 bij Den Helder aan. Het was een mannelijk dier van 287 cm lang. Het volledig gemonteerde skelet van deze dolfijn wordt bewaard in het Zoölogisch Museum te Amsterdam. Het tweede voorbeeld werd gevonden op 12 mei 1924 aan de zuidzijde van de Sloedam, de oorspronkelijke dijk tussen Zuid-Beveland en Walcheren. Het dier, waarschijnlijk een vrouwtje, was 300 cm lang. Schedel en borstvinnen kwamen in het Amsterdamse museum, de rest van het skelet in de collectie van wijlen Dr. A. B. van Deinsen. Pas toen later bleek dat het een zeldzaam dier betrof voor onze kus-

ten, werden de skeletdelen uit de twee collecties geschonken aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, opdat men daar ook kon beschikken over een volledig skelet van een exemplaar van de soort.

Inmiddels was er echter al eerder een ander exemplaar gestrand en wel te Scheveningen bij de vuurtoren in oktober 1917. Van dit dier (totale lengte en geslacht onbekend) werd alleen de schedel bewaard (nu in het Museum van het Onderwijs te 's-Gravenhage). De schedel werd oorspronkelijk gedetermineerd als afkomstig zijnde van een Griend, *Globicephala melaena*, maar dertig jaar later werd pas de juiste identiteit bekend. De vierde Griijze dolfijn spoelde ook in 1970 aan en wel op 17 augustus van dat jaar bij het Wassenaarse Slag, ten noorden van Den Haag. Het betrof een mannelijk dier met een totale lengte van 342 cm; de resten van dit dier bevinden zich in de collectie van het Leidse museum.

Griijze dolfijnen (intacte exemplaren) worden onder meer gekenmerkt door hun slanke vorm, hun tamelijk hoge rugvin, de lange sikkelvormige borstvinnen en door het ontbreken van een duidelijke snuit (het bolle voorhoofd loopt door tot aan de bovenlip). De dieren zijn in het algemeen licht- tot donkergrijs gekleurd (soms met wat witte vlekken) en vaak vindt men op het lichaam krassen veroorzaakt door de tanden van soortgenoten. Het met open bek zwemmen en dan met de tanden van de onderkaak langs de huid van andere exemplaren schuren maakt deel uit van het baltsgedrag van vele tandwalvissen. Voor het uiterlijke as-

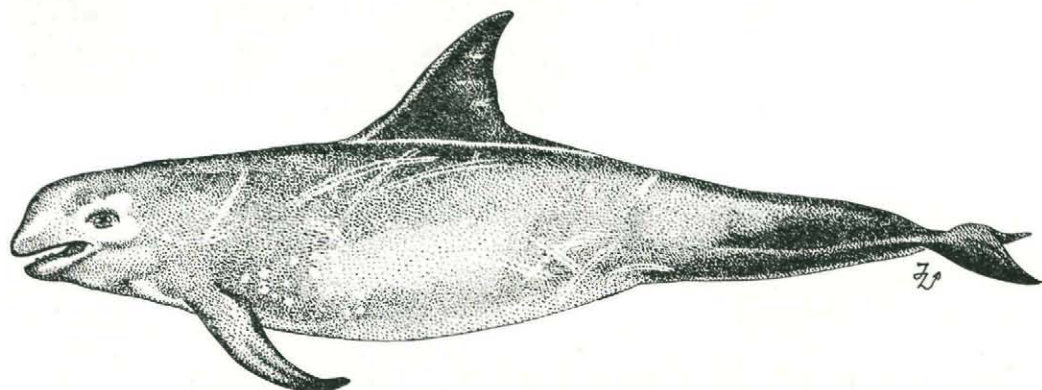

Fig. 1. Uiterlijk van een volwassen vrouwelijke Grijsze dolfin, *Grampus griseus*, gevangen op 28 februari 1870 bij de Eddystone vuurtoren, Zuid-Engeland. De totale lengte van deze dolfin bedroeg 320 cm. Naar Flower, 1872.

pect der dieren, zie fig. 1.

Het meest opvallende van schedels van Grijsze dolfinen is het geringe aantal tanden voor in de onderkaak en het ontbreken van tanden in de bovenkaak. Meestal vindt men vier tanden links en vier tanden rechts in de onderkaak, maar de aantallen per kaakhelft kunnen variëren van twee tot zeven. In de afgebeelde schedel van het dier van Den Helder vinden wij de combinatie: vier-vijf. Een heel enkele keer zijn in de bovenkaak, helemaal voorin, twee heel kleine tandjes te vinden. In de bovenschedel van het dier van Schiermonnikoog zijn er twee putjes, die wel de alveolen zouden kunnen zijn van een dergelijk stel rudimentaire boventanden.

Buitenstaanders lijkt het bestuderen van walvisachtigen en het noteren, bewerken en publiceren van strandingsgegevens een weinig zinvolle bezigheid. De indruk wordt licht gewekt dat het gaat om een soort van pseudo-wetenschappelijk postzegels verzamelen. Het tegendeel is echter waar. Van al de walvisachtigen, die niet bejaagd worden (worden) en die niet al lang in gevangenschap gehouden worden (bijvoorbeeld de Tuimelaar, *Tursiops truncatus*), weten wij bijzonder weinig af. De dieren zijn in soorten ingedeeld,

die soorten hebben een wetenschappelijke en ook vaak een volksnaam gekregen (een handvat) en het geheel is door indeling in geslachten, families e.d. overzichtelijk gerangschikt in een systeem. Het is zeer de vraag of dat systeem gebaseerd is op werkelijke afstamming en reële verwantschappen. Zijn er bij de systematische indeling nog vragen en duistere punten, wanneer het gaat om de biologie der dieren, dan weten wij nog minder. Hoe lang duurt de zwangerschap, hoe lang is het dier bij de geboorte, hoelang duurt het zogen, bij welke leeftijd en lengte is het dier geslachtelijk volwassen, bij welke leeftijd of lengte is het dier volgroeid, in welk tempo treden de zwangerschappen op en hoeveel jongen kan een vrouwtje krijgen gedurende haar leven, hoe oud kunnen de dieren worden en wat is de gemiddelde leeftijd, waar komen de dieren voor en wat eten zij, trekken de dieren en zo ja, wanneer en wat zijn dan de trekwegen; allemaal vragen, die voor de meeste walvisachtigen niet of slechts gedeeltelijk te beantwoorden zijn. En omdat gericht onderzoek in de meeste gevallen niet mogelijk is, moeten wij het hebben van de gegevens die ter beschikking komen bij gestrande dieren.

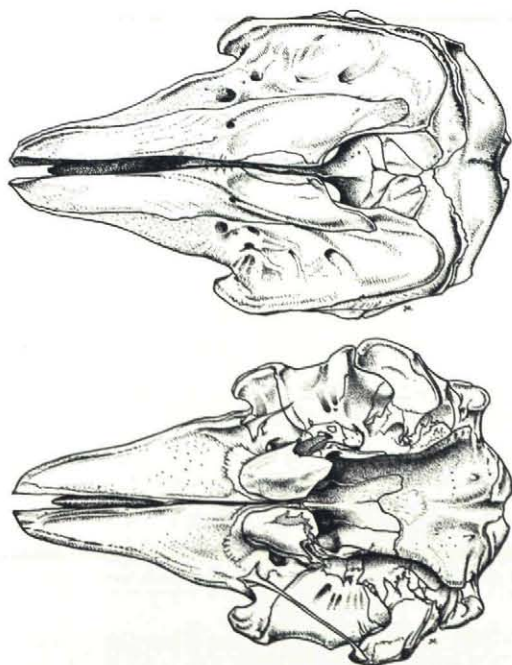

Fig. 2. Boven- en onderzijde van de bovenschedel van de mannelijke Grijze dolfijn, gestrand bij Den Helder op 3 oktober 1895 (Z MA 5098-a). Grootste lengte van de schedel 46,9 cm. Jos Ruting fecit.

Wij zouden die gegevens kunnen beschouwen als heel kleine stukjes van een grote en gecompliceerde legpuzzel.

Keren wij nu terug tot de Grijze dolfijn, dan leveren al de strandingsgegevens van over de gehele wereld het volgende schematische beeld op. *Grampus griseus* komt voor in alle tropische en subtropische zeeën van de wereld. De dieren van deze soort komen daarnaast ook voor in de gematigde wateren die tegen de subtropische aanliggen. Uit maaganalyses weten we dat het hoofdvoedsel bestaat uit pelagische inktvissen en wel speciaal die soorten, die leven in wateren dieper dan 200 meter. Het is overigens opvallend dat de tandwalvissen, die in hoofdzaak leven van inktvissen, geen of alleen rudimentaire tanden hebben in de bovenkaak.

Dit geldt zowel voor de Potvis, *Physeter macrocephalus*, de Butskop, *Hyperoodon ampullatus*, de Dolfijn van Cuvier, *Ziphius cavirostris*, de Spitsnuitdolfijnen, *Mesoplodon*-soorten, als ook voor de Grijze dolfijn.

Pas geboren Grijze dolfijnen hebben een lengte van 140 tot 150 cm, volgroeide dieren uit de oostelijke Atlantische Oceaan kunnen een lengte bereiken van 380 cm (zie fig. 4) en er zijn indicaties dat de mannelijke exemplaren iets groter worden dan de vrouwelijke dieren. Resultaten van onderzoek van de geslachtsorganen van enkele gestrande mannelijke exemplaren zouden er op duiden dat de dieren bij een lengte van 300 cm geslachtelijk volwassen worden. Leef-tijdsonderzoek heeft nog niet plaats gevonden maar het is uit Nieuw-Zeeland bekend dat eenzelfde Grijze dolfijn 24 jaar lang geobserveerd werd.

In 1933 spoelden er op de westkust van Ier-

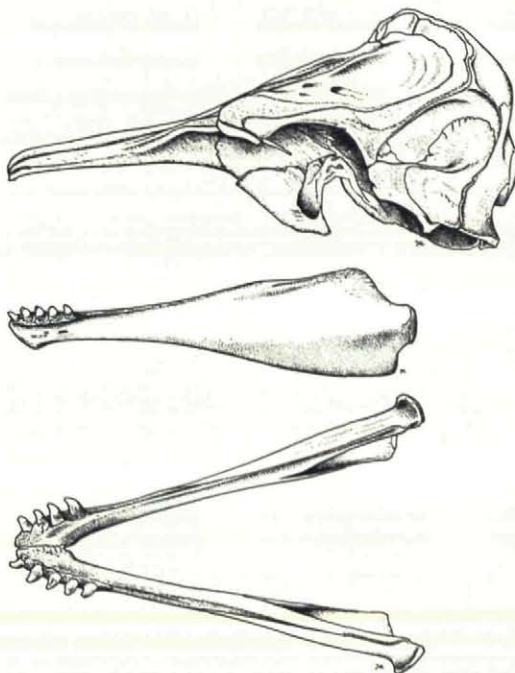

Fig. 3. Zij aanzicht van dezelfde schedel van fig. 2, alsmede bovenzijde van de onderkaak.

land (Blacksod Bay) drie dolfinen aan, die qua uiterlijk en anatomie het beste te beschrijven zijn als bastaarden tussen Tuimelaars en Grijze dolfinen. In zijn studie over die drie dolfinen is de Engelse walvisdeskundige Dr. F. C. Fraser zeer voorzichtig met zijn conclusies (in de titel van zijn artikel noemt hij bijvoorbeeld de exemplaren „three anomalous dolphins”) maar het is duidelijk dat de dieren inderdaad de kruisingsproducten zijn tussen *Tursiops truncatus* en *Grampus griseus*. Later verricht anatomisch onderzoek, speciaal aan de zachte delen van de schedel, hebben uitgewezen dat ondanks grote verschillen in uiterlijk en schedelmorfologie er toch nauwe taxonomische relaties bestaan tussen de twee soorten, ondanks het feit dat ze geklasseerd zijn in verschillende geslachten.

Gaan we terug van de algemene gegevens naar strandingen van *Grampus griseus* op onze kust, dan is het ons duidelijk waardoor het komt dat strandingen van deze soort bij ons zo zeldzaam zijn. De dieren immers mijden koudere wateren en daarbuiten vinden zij hun geprefereerde voedsel (pelagische inktvissen) niet in ondiepe wateren, zoals de Noordzee is. Wij kunnen daarom veilig aan-

nemen dat Grijze dolfinen, gestrand op onze kust, exemplaren zijn die te ver noordelijk gekomen zijn en toen om Schotland heen de Noordzee binnengezwommen zijn. Voor veel walvisachtigen is de ondiepe Noordzee met zijn trechtervorm te beschouwen als een reusachtige fuik en het is duidelijk dat dieren daarin verdwaald een zeer grote kans van stranden hebben. Hetzelfde geldt voor walvisachtigen die, tussen Denemarken en Noorwegen door, het Kattegat inzwemmen. Hoewel het dus alleen om verdwaalde dieren gaat, levert de studie van die verdwaalde en gestrande exemplaren toch weer gegevens op die te gebruiken zijn om een beter begrip te krijgen van de algemene biologie der dieren.

Het is daarom dat ik nogmaals de vindsters van gestrande walvisachtigen op onze kust vriendelijk doch dringend verzoek hun vondst(en) te melden aan het Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum), Plantage Kerklaan 36, Amsterdam (tel. 020-522.2422) of aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Raamsteeg 2 te Leiden (tel. 071-143844). Met het direct melden van hun vondsten helpen zij mee aan een nuttig en noodzakelijk onderzoek.

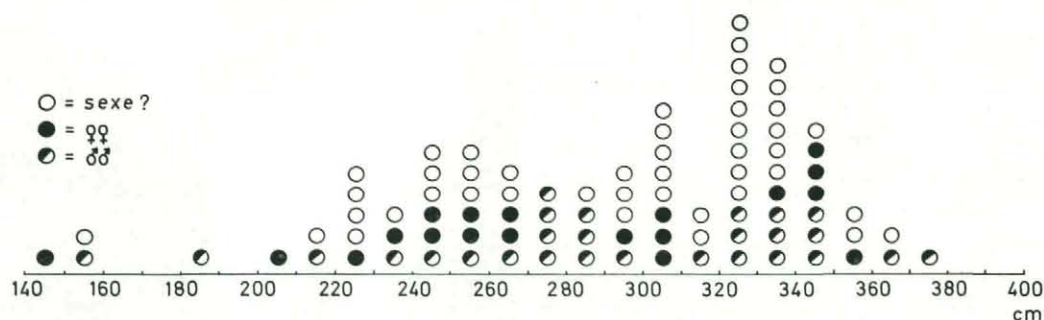

Fig. 4. Lengte-verdeling (per lengte-klasse van 10 cm) van 91 exemplaren van *Grampus griseus*, gestrand op de kusten van Europa.

Summary: The five strandings of *Grampus griseus* on the coast of the Netherlands are enumerated and discussed. Drawings are published of an intact specimen (after Flower, 1872) and of the skull of a male Risso's Dolphin stranded near Den Helder on 3-X-1895; the length distribution is given of 91 animals of the species stranded on the coast of Europe.